

Ras bestaat niet/wel

Ethnocentrisme, het afmeten van andere culturen aan de eigen, superieure cultuur is een eeuwenoud en wereldwijd verschijnsel. Chinezen, Japanners, Grieken, Romeinen, Noord-Afrikanen en vele anderen tot en met Britten, Fransen en Amerikanen nu, gingen er expliciet van uit dat hun cultuur superieur was aan alle andere die ze kenden, waarbij soms ook nog een hiërarchie in die andere culturen werd aangebracht. Met huidskleur had het niet zoveel te maken.

Nadat vanuit Europa de wereld steeds meer met elkaar verbonden was gemaakt wilden Europese geleerden meer greep krijgen op die enorme en ingewikkelde werkelijkheid door daar orde in aan te brengen die wereldwijd gelding moest hebben. Alles werd geïnclassificeerd, in hokjes ondergebracht die gemeenschappelijke, vooral uiterlijke kenmerken vertoonden. Linnaeus en zijn navolgers deden dat bijvoorbeeld met alle planten die hen in de 18e eeuw bekend waren, en ook met dieren en mineralen. In diezelfde eeuw begonnen Blumenbach en anderen ook de mensen te classificeren in vele soorten, eveneens onderscheiden naar uiterlijke kenmerken. Er werden vijf hoofdcategorieën onderscheiden, op basis van onder andere huidskleur en schedelvorm: Kaukasisch, want daar zou de oorsprong van de witte mens liggen; Mongools (geel), Amerikaans (rood), Ethiopisch (zwart) en Maleis (bruin). De hele wereld kon nu worden ingedeeld in overzichtelijke soorten, met eigen kenmerken. In plaats van soort werd nu ook vaak het woord ras gebruikt: plantenrassen, dierenrassen, mensenrassen enz.

Dat denken in mensenrassen werd vervolgens meer en meer gecombineerd met de twee belangrijkste -ismen van het negentiende-eeuwse Europa: nationalisme en kolonialisme/imperialisme. Dat leverde een nieuw -isme op: wetenschappelijk racisme. Niet alleen werd de mensheid geïnclassificeerd in verschillende rassen, maar de kenmerkende uiterlijke verschillen werden doorgetrokken naar het innerlijk en geïnclassificeerd van positief naar negatief. De witte mens stond in alles aan de top en vormde de standaardnorm, de zwarte stond onderaan, de anderen er tussenin. Allemaal werden ze -door Europeanen- aan die standaardnorm afgemeten, niemand van de 'anderen' haalde die norm. Daarbinnen werden ook nog vele andere sub-rassen onderscheiden, zoals het Joodse ras, het Germaanse ras, of zelfs het Bataafse ras.

Die giftige Europese cocktail van -ismen werd nu zelf een ideologie, racisme, gebaseerd op 'wetenschappelijke waarheid'. Koloniale apartheid en nazistische rassenwaan waren de meest concrete uitwerkingen daarvan.

Eind jaren 1940, toen de Holocaust was afgelopen en de dékolonisatie van de wereld op gang begon te komen, besloot de nog piepjonge wetenschappelijke en culturele poot van de Verenigde Naties, de UNESCO onderzoek te laten doen naar de vraag of dat rassenonderscheid eigenlijk nog wel wetenschappelijk verantwoord was. Het officiële antwoord daarop in 1950 was: nee! Er is wel cultureel onderscheid en daarom kunnen we wel van vele 'etnische groepen' spreken, maar de biologische verschillen tussen individuen binnen één ras bleken meestal groter dan die tussen zogenaamde rassen. Dus er werd formeel vastgesteld dat ras, biologisch gezien geen bestaansrecht meer had en werd een 'social myth' genoemd.

Nieuwe onderzoeken van biologen en antropologen bouwden hierop voort en verklaarden keer op keer dat ras niet bestaat, hooguit als een sociale constructie, om culturele verschillen te benoemen, maar dan weer niet om daar een hiërarchie in aan te brengen. Nog in 2000 toen de eerste resultaten van het Human Genome Project

ALEX

werden gepresenteerd was de conclusie van toenmalig president Clinton en premier Tony Blair, dat waar ter wereld je ook vandaan komt, we zijn allemaal voor 99,9 procent hetzelfde, één grote familie.

Dus ras bestaat niet. Maar racisme wel. En antiracisme (gelukkig) ook. Sterker nog het eerste en daarmee belangrijkste artikel van de Nederlandse grondwet, die nog in 2008 vernieuwd is, luidt: 'Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan.'

Alleen in de geneeskunde mag dat onderscheid wel worden gemaakt. Zo blijkt dat in gerenommeerde ziekenhuizen formulieren worden gebruikt die vragen naar de etnische achtergrond van de patiënt, waarbij kan worden gekozen tussen 'kaukasisch', 'negroïde' of 'mongoloïde'. Het klopt dat sommige ziektes of lichamelijke afwijkingen (van welke norm trouwens?) bij sommige groepen significant meer voorkomen dan bij andere, dus het is goed om daar rekening mee te houden.

Maar zijn de drie gebruikte groepen dan niet veel te grof en kent iedereen eigenlijk die termen? Waar moet een patiënt uit de hooglanden van Peru zich indelen, of een vluchteling uit Iran? Is iemand die er Afro-Nederlands uit ziet, maar alleen een Afro-oma heeft negroïde?

'Ras' staat dus nog gewoon in de wet en voor de rest is 'etnisch' gewoon het nieuwe woord voor ras geworden en daarvoor gelden nog steeds de categorieën van de negentiende eeuw. Dat is, zacht uitgedrukt, nogal teleurstellend. Zijn we dan geen centimeter opgeschoten? Je zou het bijna denken nu er ook weer allerlei boeken verschijnen waarin de biologische en intellectuele ongelijkheid van de voormalige rassen wordt 'aangetoond'. En al helemaal als je de populariteit van sommige politieke partijen en hun raciale ideeën ziet.

En inderdaad worden er steeds meer genetische en andere bio-medische verschillen tussen groepen gemeten. Er zijn zelfs genen ontdekt die een indicatie vormen voor de

VAN STIPRIAAN

prestatie van mensen op een IQ test. Alleen hebben al die verschillen niets te maken met de voormalige rassen. Daarvoor is de mensheid veel te hybride. We zullen dus een nieuwe taal moeten ontwikkelen om de verschillen een plek te kunnen geven. Het is geprobeerd met 'ethniciteit', dat vooral culturele kenmerken (taal, religie, geschiedenis, cultuur) combineert met enkele geografische en uiterlijke kenmerken.

Toch lijkt de term inmiddels weer heel dicht tegen 'ras' aan te schurken, in het licht van hoe de overheid ermee omgaat (profilering, 'zwarte' lijsten, etc.). Bovendien is het merkwaardige dat ras, of ethniciteit alleen een categorie is voor de niet-witte mens, de witte mens heeft geen ethniciteit, die is de norm, lijkt het.

De nieuwe taal die we daarom moeten ontwikkelen, kan niet zonder nieuw denken. Noch zonder gezamenlijkheid, want we zijn er allemáál mee doordrenkt.

Alex van Stipriaan is emeritus hoogleraar Caraïbische geschiedenis aan de Erasmus Universiteit.